

Geknipt voor u
04/2008
Habermas' blinde vlek

Socialisme & Democratie

N

'Maar liefst 1100 mensen hadden zich op 15 maart jongstleden verzameld in de aula van de Universiteit van Tilburg voor de jaarlijkse Nexus-lezing, dit jaar van de grote Duitse filosoof Jürgen Habermas.[...] Dit keer zou de al oude filosoof spreken over de 'post-seculiere' samenleving. Dat beloofde wat. [...]

De strekking van Habermas' betoog was tweeledig. Eerst zette hij uiteen waarom de Europese samenlevingen, hoewel verregaand gesecculariseerd, zich toch in een post-seculiere fase bevinden. Daarmee bedoelt hij dat de hoop van velen op een totale secularisatie (het verwachte automatische gevolg van de modernisering) heeft plaatsgemaakt voor de constatering dat religie niet zal verdwijnen maar een blijvende plaats opeist in onze samenlevingen. Dat roept de vraag op hoe daarmee om te gaan. In het tweede deel van zijn lezing ging Habermas op die vraag in. De kern van zijn betoog: zowel 'multiculturalisten' als 'secularisten' moeten een leerproces doormaken. De eersten moeten zich ermee tevredenstellen dat de staat zichzelf op niet-religieuze grondslag legitimeert; de scheiding tussen kerk en staat blijft overeind. De tweede groep moet begrijpen dat gelovigen zich niet in de puur private ruimte laten terugdringen. [...]

Het was een buitengewoon genuanceerd betoog. In de discussie na afloop rees de onvermijdelijke vraag wat Habermas van de aanstaande film van Geert Wilders vond. Na de gebruikelijk juridische omhaal [...] antwoordde Habermas dat hij Wilders op politieke gronden de vertoning van de film uit het hoofd zou willen praten. Waarom? Omdat men alleen van provocatie gebruik dient te maken als er een issue is dat nog niet op de publieke agenda staat en op geen andere wijze op de publieke agenda kan worden gezet. En in dit geval was er niet zo'n issue, zei Habermas.'

Rutger Claassen

Geknipt voor u
22/03/2008
Wilders en het lawaai
Column

Financieele Dagblad

N

Als de zwijgende meerderheid komt demonstreren wordt het vandaag druk op de Dam. En als die meerderheid ophoudt met zwijgen wordt het ook nog behoorlijk lawaaiig. Daar hoopt de organiserende beweging Nederland Bekent Kleur natuurlijk op. Het moet afgelopen zijn met racisme en islamofobie in Nederland. Het is tijd voor eerherstel van solidariteit, respect en tolerantie, vindt zij.

Misschien wordt het zelfs wel even lawaaiig als op de avond van 2 november 2004. Theo van Gogh was net vermoord en ik stond met duizenden anderen verdrietig en geschokt op de Dam. Het was de eerste keer dat ik meedeed aan een 'lawaaidemonstratie'. Al het geschreeuw en getrommel luchtte een heel klein beetje op, maar tegelijkertijd droop de machteloosheid er natuurlijk vanaf.

Ruim drie jaar later is Nederland weer in de ban van een film en gaan de zeeën in het integratiedebat hoog. Geert Wilders geeft de toon aan op een manier die de andere partijen steeds weer in het nauw brengt. Dat leidt tot discussies over boerka's en boerkini's en een nostalgisch en warrig pleidooi van PvdA-leider Wouter Bos voor meer polarisatie in de polder. Dit lijkt mij een moment voor samenbinden, en niet voor het verder op scherp zetten van de verhoudingen.

Je zou bijna uit het oog verliezen waar het nu werkelijk om gaat in het moderne, seculiere en soms tolerante Nederland in het jaar des Heren 2008. Gelukkig nam Jürgen Habermas, Duitslands meest gezaghebbende levende filosoof, afgelopen week de moeite om hoofd- en bijzaken van elkaar te scheiden.

Hij betoogde in zijn Nexuslezing dat wij Europeanen in een 'postseculiere' fase terecht zijn gekomen. De secularisatie schrijdt weliswaar voort, maar tegelijkertijd neemt religie in ons bewustzijn weer een grotere plaats in. Niet alleen door de aanwezigheid van migranten binnen onze grenzen en door religieus gemotiveerd terrorisme, maar ook omdat de kerken er in slagen om hun invloed in tal van ethische kwesties nog steeds te doen gelden.

Ook verlichtingsadepten die religie als een middeleeuws relict beschouwen, kunnen er dus van uitgaan dat godsdienst een factor blijft om rekening mee te houden. Habermas vindt dat ook helemaal geen probleem, mits religieuze burgers en groeperingen bereid zijn de constitutionele orde van het land waar zij wonen te aanvaarden. Bijvoorbeeld waar het de gelijkheid van man en vrouw betreft.

De basis voor werkelijk samenleven schuilt voor Habermas in een vorm van gelijkwaardig burgerschap die oog heeft voor culturele verschillen. En dat vergt aanpassing van beide kanten. Voor orthodoxe moslims betekent dat de ontwikkeling van een liberale Euro-islam, die de bestaande constitutionele orde accepteert. Een 'pijnlijk proces' dat tijd kost en bovendien niet door buitenstaanders kan worden afgedwongen.

De seculieren moeten op hun beurt bereid zijn om de religieuzen als gelijken te beschouwen, als leden van dezelfde politieke gemeenschap. Zij moeten de neutraliteit van de staat niet misbruiken om de publieke sfeer te zuiveren van alle religieuze elementen. Religie mag best een rol spelen in het publieke debat,

bijvoorbeeld als bron voor zingeving en als basis voor de vorming van identiteiten. Alleen moeten religieuze noties uiteindelijk worden omgezet in een 'taal' die past bij een seculiere, democratische staat.

De benadering van de filosoof geeft geen antwoord op alle praktische vragen, maar het idee van werkelijk gelijkwaardig en gedeeld burgerschap tussen allochtonen en autochtonen verdient meer aandacht dan het nu in de Nederlandse discussies krijgt.

Mede door de polariserende optredens van Wilders ligt het accent voortdurend op de grote en vermeend onoverbrugbare verschillen tussen 'autochtonen' en moslims. Er wordt op het scherpst van de snede een cultuurstrijd uitgevochten die zo principieel van aard is dat alleen in termen van winnen of verliezen wordt gedacht. Voor het inhoud geven van gelijkwaardig burgerschap is dan nog maar weinig breinkracht beschikbaar.

Het is jammer dat Wilders de Nexuslezing niet bijwoonde. Want Habermas maakte een interessante vergelijking tussen Wilders' naar wordt aangenomen provocerende film en de provocaties waarmee studenten in de jaren zestig de gevestigde orde confronteerden. Die studenten hadden goede redenen voor hun optreden, vindt Habermas, want er was geen andere manier om structuren te doorbreken en onderwerpen op de politieke agenda te krijgen. Maar geldt dat nu ook voor Wilders?

Hij heeft gezien de vrijheid van meningsuiting het volste recht om de film te vertonen, maar de vraag blijft welk redelijk doel daarmee is gediend. Wilders kan in het parlement het woord voeren en heeft bepaald niet te klagen over toegang tot de media. Hij heeft dus legio kansen gehad en benut om zijn kritiek op de islam te ventileren en is daarin ook zeker niet de enige geweest. Zijn nieuwe provocatie is lawaai om het lawaai. Maar wel lawaai dat onschuldige mensen het leven kan kosten.

Michiel Goudswaard is redacteur van Het Financieele Dagblad.
Goudswaard@fd.nl

Wilders heeft volste recht om zijn film te vertonen, maar welk redelijk doel is daarmee gediend?

Michiel Goudswaard

Geknipt voor u
22/03/2008

Volkskrant

Habermas schrikt van de kilte in de onttoverde maatschappij
Het debat in: Duitsland

Over: Moeten ongelovigen meer begrip opbrengen voor gelovigen, omdat die anders worden gediscrimineerd in een seculiere samenleving?

Door: Jurgen Habermas en zijn critici

Waar: Nexus-lezing Universiteit van Tilburg

U treft hier de **pdf** van het hele artikel.

Wim Bossema

Geknipt voor u

21/03/2008 *Radio Nederland Wereldomroep*

Philosopher Jürgen Habermas on Geert Wilders

One of the world's greatest thinkers comments on Dutch anti-Islam film

The German philosopher Jürgen Habermas, one of the world's most respected thinkers, gave a guest lecture at the University of Tilburg, the Netherlands on Saturday. The lecture was sold out weeks in advance, not only because of Habermas' status in the philosophy community but also because of his intelligent compelling commentary on contemporary issues like multiculturalism and Islam in the 'post-secular' society.

His Dutch audience was particularly interested in what he had to say about an impending anti-Islam film by right-wing parliamentarian Geert Wilders, who has been threatening for some months now to publish a film in which a copy of the Qur'an is burned. Wilders has argued the Qur'an should be banned for inciting hate and violence, and he wants a stop to all immigration from non-western countries.

When Habermas was asked to speak about Geert Wilders' phantom film, he said one should first distinguish between the constitutional or legal issues related to this announcement, on the one hand, and political issues, on the other.

"There is nobody in this room who would disagree with the constitutional principle of freedom of press as one of our most important basic rights, which often even trumps other basic rights."
Lees verder: **Radio Nederland Wereldomroep**.

Marijke van der Meer

Geknipt voor u

21/03/2008 *Nederlands Dagblad*

Verlichtingsdenker vindt godsdienst onmisbaar

'Met de filosofen van de verlichting is Habermas het eens, dat godsdienstige openbaringen niet meer de basis kunnen vormen van moraal en ethiek. Maar tegelijk stelt hij dat ook de rede haar grenzen kent. Rationaliteit is in het Westen te veel in dienst gekomen van technologische en instrumentele beheersing en kan daardoor niet meer de basis vormen van een kritische maatschappijvisie. Tegenover deze instrumentele rationaliteit stelt Habermas de communicatieve rationaliteit, waarbij taal een allesbepalende rol speelt. [...]

Deze nadruk op dialoog heeft Habermas er vaak toe gebracht, stelling te nemen in actuele discussies. Zo liet hij van zich horen in het debat over atoomwapens, de aanslagen van 11 september 2001 en de oorlog in Irak. Ook zijn lezing afgelopen zaterdag voor het Nexus Instituut in Tilburg over de 'postseculiere samenleving' past in dit kader. Het Instituut is een culturele denktank, die een contrapunt wil zijn "voor kleinheid van geest, verzuiling en nationalisme, de troosteloosheid van het niets weten en de fanatisme van het enig weten".

Habermas stelde dat de seculariseringsthese, die een nauw verband legt tussen de modernisering van de samenleving en de secularisering van de bevolking, niet langer houdbaar is. Was Amerika, waar godsdienst altijd al een dominante rol speelt, lange tijd een uitzondering, nu past het land eerder in de nieuwe tendens dat religies wel degelijk een belangrijke rol in de wereld spelen. Dit blijkt onder meer uit de opmars van "orthodoxe of in elk geval conservatieve" groepen binnen veel geloofsgemeenschappen, aldus Habermas.' [...]

Opvallend is dat Habermas veel minder negatief over de rol van godsdienst in de samenleving oordeelt dan velen van een verlichtsfilosoof hadden verwacht. Geloofsgemeenschappen leveren "ook in grotendeels gesecculariseerde samenlevingen relevante bijdragen aan de politieke menings- en wilsvorming" en vormen "de schaarse hulpbronnen van de zin- en identiteitsverlening", aldus Habermas. "Vooral met betrekking tot het kwetsbare terrein van het sociale samenleven beschikken religieuze tradities over de kracht om morele intuïties op overtuigende wijze tot uitdrukking te brengen".

Marc Janssens

Geknipt voor u

17/03/2008

De Stentor

'Film van Wilders is een bewuste provocatie'

TILBURG - De campagne van Geert Wilders tegen de islam moet worden ontmoedigd. Zijn film Fitna is vooral een onnodige provocatie die geen bijdrage levert aan een zinvol debat over de islam. De Duitse filosoof Jürgen Habermas heeft dat zaterdag

verklaard tijdens zijn Nexuslezing in de aula van de Universiteit van Tilburg.

Habermas sprak in Tilburg over de plaats van religie in de 'postseculiere samenleving'. Hij merkte daarbij onder andere op dat de toon van het debat over religie vooral sinds de aanslagen van 11 september 2001 is verhard.

Na zijn lezing ging Habermas desgevraagd in op de film van Wilders. Hij benadrukte dat vrijheid van meningsuiting een groot goed is, maar dat Wilders met zijn film te ver gaat door bewust de provocatie op te zoeken. Volgens Habermas heeft het alleen maar zin om te provoceren als er geen andere middelen zijn om de discussie over een belangrijk maatschappelijk thema op de agenda te krijgen. Dat geldt naar zijn mening zeker niet voor de discussie over de islam. „Dat ís immers al een brandende kwestie.”

Het Instituut Nexus trok met de lezing van Habermas een recordaantal van ongeveer 1100 bezoekers. De aula zat zo vol dat enkele honderden mensen in een aangrenzende zaal via een beeldverbinding de lezing moesten volgen.

Twan van Lierop

Geknipt voor u
17/03/2008

Isidorusweb

Habermas en religie in post-seculiere samenleving

DEN HAAG - De naam van de Duitse filosoof Jürgen Habermas duikt regelmatig op bij discussies over Europese identiteit. Zaterdag 15 maart hield hij de Nexus-lezing. Na afloop was er veel aandacht voor zijn uitspraken over de Wilders-film. Filosoof Raymond Corbey ziet hem vooral als een groot denker over actuele thema's. Zoals nu over de verhouding tussen de islam en het christendom.

Alles wat mensen beweren, kan en moet getoetst worden op waarheid, juistheid en waarachtigheid. En nee, de idealen van de Verlichting verdienen het nog lang niet om op de vuilnisbelt van de geschiedenis te belanden. Dat vindt de Duitse denker Jürgen Habermas (1929), één van 's werelds meest gezaghebbende en toonaangevende filosofen. Keer op keer duikt zijn naam op in debatten, over de Europese identiteit, en over het belang van de dialoog met religieuze tradities.

Maar hij wordt ook fel bekritiseerd. Om zijn vertrouwen in de menselijke rationaliteit; een geloof dat door de afgelopen eeuw met al zijn misdaden tegen de menselijkheid zwaar onder vuur ligt. Toch zwijgt filosoof Raymond Corbey perplex bij de vraag of Habermas niet tot de dinosaurussen van de filosofie gerekend moet worden: reusachtig, maar niet meer van deze tijd.

Dan zegt hij met hoorbare bewondering in zijn stem: "Ik ben geen habermassiaan, maar hij is een héél groot denker. Natuurlijk, filosofen van een jongere generatie zoals Peter Sloterdijk zetten zich graag tegen hem af. Habermas is een hoge boom die veel wind vangt, maar zeker geen relict. Zijn hele leven lang speelde hij keer op keer scherp op de actualiteit in. Ook nu weer, op de verhouding tussen de islam en het christendom. Daarbij bouwt hij voort op grote Europese filosofen die nadachten over vragen als 'wie zijn we?' en 'hoe moeten we handelen?'."

Habermas studeerde begin jaren vijftig filosofie, geschiedenis, psychologie, Duitse literatuur en economie. Dat was vijf jaar na wat hij zelf zijn 'existentiële, filosofische en politieke geboortedatum' noemt: 8 mei 1945, de dag dat de Duitse Wehrmacht capituleerde en het Derde Rijk ophield te bestaan. Habermas was vier toen Hitler aan de macht kwam. Zijn ouders waren geen nazi's, maar verzetten zich evenmin. Hij werd zoals alle Duitse jongens lid van de Hitlerjugend. En aan het einde van de oorlog kwam hij als hospik terecht aan het westelijk front. De informatie over de misdaden van het regime bezorgde hem een enorme schok. In een interview vertelt hij: "Als je in de zomer van 1945 vijftien of zestien was, en je zag de films met enorme bergen skeletten, en je zag dat de mensen nog leefden, iedereen van mijn generatie moest hier wel op reageren."

Dat de nabevingen van die schok nog niet zijn uitgewoed, blijkt uit een opmerking van de filosoof Sloterdijk, die Habermas een merkwaardige persoonlijkheid noemt: "Hij kan vriendelijk en hartelijk zijn, maar hij heeft ook een choleric en nerveus temperament. Hij heeft een zeker gevoel voor humor, behalve wanneer men zijn verleden of de kwestie van het nazisme aanroert. Dan vergeet en verliest hij ieder gevoel van humor. Zijn beste vrienden vertellen dat zij nooit met hem naar de bioscoop willen omdat hij de vreselijke gewoonte heeft om te pas en te onpas 'Dat is fascisme, dat is fascisme!' te brullen."

Habermas verwierf wereldfaam als vertegenwoordiger van de Frankfurter Schule. Deze school was in de jaren twintig sterk marxistisch georiënteerd. Maar die radicale traditie werd na de Tweede Wereldoorlog volgens Habermas opgeborgen in een doos in de kelder. Het conservatieve naoorlogse klimaat in de Bondsrepubliek doorbrak hij met een dissertatie die 'te links' werd bevonden.

Dat linkse heeft hij behouden, onder andere in zijn betoog voor een Europese identiteit, waarbij hij spreekt over het aan banden leggen van het kapitalisme. Zijn betoog herinnert aan de Europese verzorgingsstaten, die lange tijd voorbeeldig zijn geweest. De Europese geschiedenis van arbeidersbewegingen, christelijke en sociale tradities, en de strijd voor sociale gerechtigheid: "Europa

moet in het kader van de VN een tegenwicht bieden aan het hegemonistische en unilateralisme van de VS", schrijft hij in 2003 samen met de filosoof Derrida in een ingezonden stuk in de kranten.

Het alsmaar voortdenderende kapitalisme bekommert zich immers niet om zoiets als de waarheid of de waarachtigheid. Corbey: "Ga maar eens schoenen met je kinderen kopen. Dan heb je de keuze tussen een paar merken. De multinationals manipuleren je met sportsterren in hun reclamecampagnes. De keuze voor zoiets als een schoen is voorgekookt door dat systeem, dat daarmee dus ook voor een flink deel de opvoeding van je kinderen bepaalt. Het kapitalisme draait om winst, snelheid en efficiëntie. Het doet afbreuk aan het menselijke, redelijke karakter van het alledaagse leven; het 'koloniseert de leefwereld', zoals Habermas zou zeggen."

Het manipulatieve, 'strategische' handelen verdringt zo de open en belangeloze communicatie. Hierover schreef Habermas in 1981 zijn hoofdwerk *Theorie des Kommunikativen Handelns*. Het boek telt twaalfhonderd bladzijden en wordt door studenten 'het blauwe monster' genoemd, vanwege de omvang en de kleur van de kaft. Toch zou Geert Wilders het eens moeten lezen, omdat in dat boek een goede manier van communiceren wordt beschreven. Communicatie, gericht op het bereiken van onderlinge consensus, open en zuiver, en machtsverhoudingen spelen er geen rol bij. Voor een democratie is deze manier van communiceren van levensbelang. Het is volgens Habermas niet alleen wenselijk, maar ook mogelijk.

Corbey: "Het is een ideaal, die open en onbevooroordeelde houding. Maar wie wel eens ruzie met zijn partner maakt, weet dat het ook onvermijdelijk is wanneer je het niet op een breuk wil laten aankomen. Natuurlijk, de redelijkheid kan omslaan in onredelijkheid; kan louter het doel hebben de ander een hak te zetten, uit het gesprek te werken. Maar Habermas gelooft dat mensen redelijke wezens zijn, die het gesprek met elkaar aan tafel kunnen aangaan. Dat klinkt misschien een beetje vreemd. Maar onze democratie, onze rechtstaat, is wel op deze gedachte gebaseerd."

"Vernunft wohnt der Sprache als Telos inne. Dat is mijn favoriete Habermas-citaat. Het zegt dat de redelijkheid - het beroep doen op goede redenen - als het ware in onze taal zit ingebouwd. Heeft de bakker je een halfgaar taartje verkocht? Ga ermee terug en spreek hem erop aan. Je zult zien dat het werkt."

Geknipt voor u

16/03/2008

Brabants Dagblad

'Film Wilders is provocatie'

TILBURG - De campagne van Geert Wilders tegen de islam moet worden ontmoedigd. Zijn film 'Fitna' is vooral een onnodige provocatie die geen bijdrage levert aan een zinvol debat over de islam. De Duitse filosoof Jürgen Habermas heeft dat zaterdag verklaard tijdens zijn Nexuslezing in de aula van de Universiteit van Tilburg.

Zie ook:

Habermas sprak in Tilburg over de plaats van religie in de 'post-seculiere samenleving'. Hij merkte daarbij onder andere op dat de toon van het debat over religie vooral sinds de aanslagen van 11 september 2001 is verhard.

Na zijn lezing ging Habermas desgevraagd in op de film van Wilders. Hij benadrukte dat vrijheid van meningsuiting een groot goed is, maar dat Wilders met zijn film te ver gaat door bewust de provocatie op te zoeken. Volgens Habermas heeft het alleen maar zin om te provoceren als er geen andere middelen zijn om de discussie over een belangrijk maatschappelijk thema op de agenda te krijgen. Dat geldt naar zijn mening zeker niet voor de discussie over de islam. "Dat is immers al een brandende kwestie. "

Het Instituut Nexus trok met de lezing van Habermas een recordaantal van ongeveer 1100 bezoekers. De aula zat zo vol dat enkele honderden mensen in een aangrenzende zaal via een beeldverbinding de lezing moesten volgen. Nexus-directeur Rob Riemen constateerde dat er blijkbaar een 'honger naar filosofische discussie' is. Die hang naar verdieping komt volgens hem als geroepen omdat het debat wordt gedomineerd door oppervlakkigheid. "Veel meningen, weinig kennis", vatte Riemen het niveau van opinievorming samen.

Twan van Lierop

Geknipt voor u

14/03/2008

Brabants Dagblad

De brug tussen verstand en geloof

Het is een opmerkelijke uitspraak voor iemand die bekend staat als ongelovig, als agnost: in een open democratische samenleving hebben ook religieuze argumenten het volste recht van spreken en moeten ze gelijkwaardig worden meegewogen, zelfs als ze uit fundamentalistische hoek afkomstig zijn. Nog opmerkelijker was het moment waarop de Duitse filosoof Jürgen Habermas die stelling verkondigde.

Een maand na de aanslagen van 11 september 2001, toen uit vrijwel alle monden vooral spierballentaal te beluisteren viel, riep hij op tot bezinning en gezond verstand. Laten we de moslimfanaten niet

platbombarderen, betoogde hij, laten we met hun in gesprek gaan, zelfs als ze het moderne westen vijandig gezind zijn.

Habermas hield zijn toespraak over 'Geloven en Weten' bij zijn aanvaarding van de prestigieuze vredesprijs van de Duitse Boekhandel. Zijn pleidooi voor een rechtvaardige plaats voor religieuze overtuigingen in het maatschappelijk debat werd onder meer door de katholieke kerk omarmd als een steunbetuiging. Hij kreeg onder meer bijval van de toenmalige kardinaal Joseph Ratzinger, de huidige paus Benedictus XVI, met wie hij in 2004 een discussie voerde.

Het Nexus Instituut, de onafhankelijke culturele denktank aan de Universiteit van Tilburg, heeft Habermas uitgenodigd zijn ideeën verder toe te lichten. Zaterdag 15 maart houdt hij de jaarlijkse Nexus-lezing in de aula van de universiteit. Hoewel Habermas niet bekend staat als een gemakkelijk toegankelijke denker -zijn ruim 1100 pagina's tellende standaardwerk 'Theorie des kommunikativen Handels' verwierf mede daarom de bijnaam 'het blauwe monster'- geniet hij wereldwijd enorme faam en is de lezing al weken uitverkocht.

In Tilburg zal Habermas ingaan op de positie van religie in de 'post-seculiere samenleving'. Als de aanslagen van 11 september één ding hebben bewezen, meent hij, dan is het dat de rol van religie in de samenleving nog lang niet is uitgespeeld en eerder aan kracht en invloed lijkt te winnen. Of we dit toejuichen of niet, we zullen dit gegeven volgens Habermas moeten accepteren en daar een antwoord op moeten geven.

Net als zo vele anderen koesterde ook Habermas jarenlang de verwachting, dat religie steeds meer in de marge zou worden gedrongen. Dit proces, dat begon met de scheiding tussen kerk en staat en verder werd aangejaagd door de voortschrijdende modernisering, wetenschap en techniek, zou leiden tot een seculiere maatschappij, waarin religie hooguit in de privésfeer nog betekenis zou behouden.

Habermas juichte deze secularisering toe, omdat deze in zijn ogen bijdraagt aan het democratische ideaal van een samenleving, waarin burgers in een open discussie hun opvattingen en argumenten naar voren brengen, bereid zijn naar elkaar te luisteren en besluiten nemen volgens de weg van de rede en het verstand. In een dergelijke verlichte cultuur, waarin rationele overwegingen boven macht en individuele belangen gaan, is geen inbreng gewenst van godsdiensten die de rede ondergeschikt maken aan dogma's en autoriteit. Het gaat immers om de waarheid en iets is pas waar als redelijke burgers dat in vrijheid en met hun volle verstand aanvaarden en niet omdat bijvoorbeeld de bijbel of de paus ons dat willen doen geloven.

De turbulente ontwikkelingen van de afgelopen jaren hebben Habermas opnieuw aan het denken gezet en hem andere inzichten

gegeven. Hij stelt nuchter vast dat religie nog volop aanwezig is en nadrukkelijk een rol voor zich opeist in de samenleving. We moeten luisteren naar wat mensen uit religieuze kringen ons te zeggen hebben, vindt hij. Alleen al omwille van de rechtvaardigheid moeten we iedereen de kans geven zijn opvattingen in te brengen, ook als die ons soms onwelgevallig zijn. Inspraak in een democratie is een recht van alle burgers, ongelovig en gelovig

Het is de vraag hoe het mogelijk is: een redelijke discussie tussen 'ratio en fides', de twee zo verschillende werelden van verstand en geloof. Hoe kan een verstokte atheïst de standpunten van een religieuze opponent serieus nemen, laat staan begrijpen?

Volgens Habermas hoeft dat geen probleem te zijn, als de twee maar bereid zijn de gemeenschappelijke taal van de rationaliteit te spreken. Voor de gelovige houdt dat in dat hij zijn religieuze overtuigingen moet proberen te 'vertalen' in seculiere taal. Als voorbeeld noemt Habermas de ethische discussie over de toelaatbaarheid van wetenschappelijke experimenten met bevruchte eicellen. Een religieus bezwaar daartegen is dat het hier gaat om menselijke wezens die naar het evenbeeld van God geschapen zijn. Datzelfde christelijke argument, maar dan in seculiere taal, luidt dat een bevruchte eicel een onaantastbare status toekomt omdat deze 'drager van grondrechten' is. Dat is taal die ook een atheïst kan begrijpen. Omgekeerd is het volgens Habermas overigens ook zo dat een seculiere burger bereid moet zijn zich open te stellen voor religieuze argumenten. Dat kan, zo meent hij, door op zoek te gaan naar de 'rationaliteit' in geloofsopvattingen.

Op deze wijze kunnen beide partijen elkaar verstaan en kunnen ze in een rationele discussie proberen een meerderheid van stemmen voor hun standpunten te vinden. Het is zelfs niet ondenkbaar dat ze iets van elkaar kunnen leren, waardoor het maatschappelijk debat een meerwaarde krijgt. Zo kan religie volgens Habermas toch nog iets bijdragen aan het democratische ideaal in een post-seculiere samenleving.

Twan van Lierop

Geknipt voor u

14/03/2008

Brabants Dagblad

Stormloop op kaarten voor Nexus-lezing UvT

N

TILBURG - Het Nexus Instituut in Tilburg heeft meer dan duizend kaarten verkocht voor de lezing, die de Duitse filosoof en socioloog Jürgen Habermas morgen geeft in de aula van de Universiteit van Tilburg. "Dat het zo storm zou lopen, hadden we niet verwacht", zegt Kirsten Walgreen, zakelijk directeur van Nexus.

Habermas (1929) staat bekend als een van de grootste nog levende denkers van deze tijd. Hij geeft in Tilburg een lezing over de 'post-seculiere samenleving', waarbij hij zal ingaan op de spanningen die

religie vooral na de aanslagen van 11 september 2001 oproept. De 750 plaatsen in de aula waren in een mum van tijd uitverkocht, evenals de honderd extra stoelen waarvoor ruimte is gemaakt. Om nog meer mensen de kans te geven de lezing te volgen is een videoverbinding gemaakt met een aangrenzende zaal, waarvoor inmiddels de helft van de 400 plaatsen is verkocht. "Iedereen die iets in de filosofie doet, heeft wel iets van Habermas gelezen", verklaart ze de grote belangstelling. "Hij geeft heel weinig lezingen en wordt volgend jaar al tachtig, dus dit is misschien wel de laatste keer dat hij in ons land spreekt."

Twan van Lierop

Geknipt voor u

13/03/2008

Univers

Habermas gelooft in de redelijke mens

N

De naam van de Duitse filosoof Jürgen Habermas duikt regelmatig op bij discussies over Europese identiteit. Zaterdag 15 maart houdt hij de Nexus-lezing. Voor critici is hij een dinosaurus onder de wijsgeren, UvT filosoof Raymond Corbey ziet hem vooral als een groot denker over actuele thema's. Zoals nu over de verhouding tussen de islam en het christendom.

Alles wat mensen beweren, kan en moet getoetst worden op waarheid, juistheid en waarachtigheid. En nee, de idealen van de Verlichting verdienen het nog lang niet om op de vuilnisbelt van de geschiedenis te belanden. Dat vindt de Duitse denker Jürgen Habermas (1929), een van 's werelds meest gezaghebbende en toonaangevende filosofen. Keer op keer duikt zijn naam op in debatten, over de Europese identiteit, en over het belang van de dialoog met religieuze tradities.

Maar hij wordt ook fel bekritiseerd. Om zijn vertrouwen in de menselijke rationaliteit; een geloof dat door de afgelopen eeuw met al zijn misdaden tegen de menselijkheid zwaar onder vuur ligt. Toch zwijgt de UvT filosoof Raymond Corbey perplex bij de vraag of Habermas niet tot de dinosaurussen van de filosofie gerekend moet worden: reusachtig, maar niet meer van deze tijd.

Dan zegt hij met hoorbare bewondering in zijn stem: "Ik ben geen habermassiaan, maar hij is een héél groot denker. Natuurlijk, filosofen van een jongere generatie zoals Peter Sloterdijk zetten zich graag tegen hem af. Habermas is een hoge boom die veel wind vangt, maar zeker geen relict. Zijn hele leven lang speelde hij keer op keer scherp op de actualiteit in. Ook nu weer, op de verhouding tussen de islam en het christendom. Daarbij bouwt hij voort op grote Europese filosofen die nadachten over vragen als 'wie zijn

we?' en 'hoe moeten we handelen?'. "

Habermas studeerde begin jaren vijftig filosofie, geschiedenis, psychologie, Duitse literatuur en economie. Dat was vijf jaar na wat hij zelf zijn 'existentiële, filosofische en politieke geboortedatum' noemt: 8 mei 1945, de dag dat de Duitse Wehrmacht capituleerde en het Derde Rijk ophield te bestaan. Habermas was vier toen Hitler aan de macht kwam. Zijn ouders waren geen nazi's, maar verzetten zich evenmin. Hij werd zoals alle Duitse jongens lid van de Hitlerjugend. En aan het einde van de oorlog kwam hij als hospik terecht aan het westelijk front.

De informatie over de misdaden van het regime bezorgde hem een enorme schok. In een interview vertelt hij: "Als je in de zomer van 1945 vijftien of zestien was, en je zag de films met enorme bergen skeletten, en je zag dat de mensen nog leefden, iedereen van mijn generatie moest hier wel op reageren."

Dat de nabevingen van die schok nog niet zijn uitgewoed, blijkt uit een opmerking van de filosoof Sloterdijk, die Habermas een merkwaardige persoonlijkheid noemt: "Hij kan vriendelijk en hartelijk zijn, maar hij heeft ook een choleric en nerveus temperament. Hij heeft een zeker gevoel voor humor, behalve wanneer men zijn verleden of de kwestie van het nazisme aanroert. Dan vergeet en verliest hij ieder gevoel van humor. Zijn beste vrienden vertellen dat zij nooit met hem naar de bioscoop willen omdat hij de vreselijke gewoonte heeft om te pas en te onpas 'Dat is fascisme, dat is fascisme!' te brullen."

Habermas verwierf wereldfaam als vertegenwoordiger van de Frankfurter Schule. Deze school was in de jaren twintig sterk marxistisch georiënteerd. Maar die radicale traditie werd na de Tweede Wereldoorlog volgens Habermas opgeborgen in een doos in de kelder. Het conservatieve naoorlogse klimaat in de Bondsrepubliek doorbrak hij met een dissertatie die 'te links' werd bevonden.

Dat linkse heeft hij behouden, onder andere in zijn betoog voor een Europese identiteit, waarbij hij spreekt over het aan banden leggen van het kapitalisme. Zijn betoog herinnert aan de Europese verzorgingsstaten, die lange tijd voorbeeldig zijn geweest. De Europese geschiedenis van arbeidersbewegingen, christelijke en sociale tradities, en de strijd voor sociale gerechtigheid: "Europa moet in het kader van de VN een tegenwicht bieden aan het hegemonistische en unilaterialisme van de VS", schrijft hij in 2003 samen met de filosoof Derrida in een ingezonden stuk in de kranten.

Het alsmaar voortdenderende kapitalisme bekommert zich immers niet om zoiets als de waarheid of de waarachtigheid. Corbey: "Ga

maar eens schoenen met je kinderen kopen. Dan heb je de keuze tussen een paar merken. De multinationals manipuleren je met sportsterren in hun reclamecampagnes. De keuze voor zoiets als een schoen is voorgekookt door dat systeem, dat daarmee dus ook voor een flink deel de opvoeding van je kinderen bepaalt. Het kapitalisme draait om winst, snelheid en efficiëntie. Het doet afbreuk aan het menselijke, redelijke karakter van het alledaagse leven; het 'koloniseert de leefwereld', zoals Habermas zou zeggen."

Het manipulatieve, 'strategische' handelen verdringt zo de open en belangeloze communicatie. Hierover schreef Habermas in 1981 zijn hoofdwerk *Theorie des Kommunikativen Handelns*. Het boek telt twaalfhonderd bladzijden en wordt door studenten 'het blauwe monster' genoemd, vanwege de omvang en de kleur van de kaft. Toch zou Geert Wilders het eens moeten lezen, omdat in dat boek een goede manier van communiceren wordt beschreven. Communicatie, gericht op het bereiken van onderlinge consensus, open en zuiver, en machtsverhoudingen spelen er geen rol bij. Voor een democratie is deze manier van communiceren van levensbelang. Het is volgens Habermas niet alleen wenselijk, maar ook mogelijk.

Corbey: "Het is een ideaal, die open en onbevooroordeelde houding. Maar wie wel eens ruzie met zijn partner maakt, weet dat het ook onvermijdelijk is wanneer je het niet op een breuk wil laten aankomen. Natuurlijk, de redelijkheid kan omslaan in onredelijkheid; kan louter het doel hebben de ander een hak te zetten, uit het gesprek te werken. Maar Habermas gelooft dat mensen redelijke wezens zijn, die het gesprek met elkaar aan tafel kunnen aangaan. Dat klinkt misschien een beetje vreemd. Maar onze democratie, onze rechtstaat, is wel op deze gedachte gebaseerd."

"Vernunft wohnt der Sprache als Telos inne. Dat is mijn favoriete Habermas-citaat. Het zegt dat de redelijkheid - het beroep doen op goede redenen - als het ware in onze taal zit ingebouwd. Heeft de bakker je een halfgaar taartje verkocht? Ga ermee terug en spreek hem erop aan. Je zult zien dat het werkt." [Emiel van Dongen]

[Jürgen Habermas houdt zaterdag 15 maart de Nexus-lezing 2008 in de aula van de UvT. Titel is - *The Post-Secular Society, What does it mean?* - De lezing is uitverkocht, maar nog wel te zien via een beeldscherm in een collegezaal. Aanmelden via nexus-instituut.nl voor 15 tot 20 euro.]

Meike Oosterwijk